

ható tehát, hogy az 1844-ben történt korszakváltásnak megvoltak az előzményei abban a külvilágtól nem ismert szférában, amelyről csak a baráti levelezés tudósítja az utókort. Ez a belső készenlét már kialakult benne, annak ellenére, hogy a végrehajtás két ízben is elmaradt, de feltevéseink szerint jelen volt abban a pályamódosításban, amelyet a Gyulaitól említett külső erők is kikényszerítettek.

A megélhetés tehát minden jel szerint egyik oka volt Bajza elhatározásának. 1827-ben ezt írta barátjának: „képzelted te, adósság nekem mennyi nyugtalanságot okoz, ha csak néhány naptól van is”. Fentebb idéztük, hogy 1843-ban – már öt éve családos emberként – szintén az adósság gondolata foglalkoztatta, két évvel később pedig így vigasztalta feleségét s önmagát: „kitisztulhatok a kellemetlen adósságokból”. A folyóirat biztosította megélhetés a polémiák számától és intenzitásától is függött: mint ahogy „a *Hírnökkel* szakadatlan és hosszas polemia nemcsak nem idegeníté, hanem százakkal nevelte az *Athenaeum* előfizetői számát”, ezek megszűnése hozzájárult a közönség érdeklődésének csökkenéséhez. S az sem lehet véletlen, hogy 1844-ből való, EGY NŐHÖZ című verse így kezdődik: „Légy a csüggedőnek / Ébresztő remény”, s a második strofa egy „*Sorstól hányatottnak*” (az első változat szerint „*üldözöttnek*”) vallomását tartalmazza. Bajza tehát ezúttal sem mondott le a hagyományos értelemben vett literatúráról, amely nemcsak a költészetet, hanem az egész erudíciót jelentette, s így természetesen a történetírást is; a „szépliteratúra” körül folytatott fáradozásai és polémiái azonban véget értek. Maga a módszer nem volt többé időszerű; fiatal és képzett kritikusok nőttek szerkesztőjük fölé; bizonyításra szorult a történeti osztályban való tagság, s az *Athenaeum* már nem biztosította a megélhetést. A rekonstrukció nem lehet teljes, de nagy a valószínűsége annak, hogy ezek a tényezők hozzájárultak Bajza pályamódosításához.

Horváth Ferenc

A KEGYESZ ÉS A PINCEKIRÁLYNÉ

Szomorjáték négy jelenésben

Játszó személyek

KÉPZELMÉSZ, *felkent, őrlélek*
 GLYCERA, *pincekirályné, Képzelmész begyeshedője*
 ATYFI, *Képzelmész saja, foltatlan barátja*

Játszódnak: a teréjen

ELSŐ JELENÉS

Gulacs teréj a latorkert és a véglakás között. Hátral ígen gyér nyillám. Májusi közvimally. Képzelmész és Atyfi egy rozoga padon ülnek. Képzelmész kezében iramatui

ATYFI *(téhelyezetlen)*

Ó, bajlélek, ki érdempolcra vársz –
iggal, hiszen kőmeccékség a műved –,
másánt tekint tégedet a kajánhad:
armást kiált, és szurdancsot ragad!
Ránézveségeink elmészfutók bár,
tiporvány és tapodvány, ez lehetsz csak!

KÉPZELMÉSZ *(felmutatja az iramatokat)*

Porongyó nékem ez a tetszice:
iramataim az én körhatárom.
Holmi tsógyilkok nem rettentenek,
s nem kell a talabor módivagyonság;
szomorjátékom marad az enyém,
önnöntudvaleyőségem teréjén.

ATYFI *(soktűzessel)*

Az uralkodalomnak tellyedelme
töröngyölné szép lantolagidat,
ismerve, hogy mind tárgyalog szulákos,
s akár egy tömör, olyan tömedékes...
Itt sáppulnak, ha pillagó a rény,
tűrmészt csinálnak belőled legottan!...

*Képzelmész a padnak támasztott dögenyegre pillant, egy ideig nézi, aztán feláll, majd lassan
elindul a véglakás felé. Atyfi fűtészve néz utána*

MÁSODIK JELENÉS

*A teréj morotvány felé eső fertálya. Gedemék pazarfénye. Éji mezenegy. Képzelmész egymaga an-
dalog*

KÉPZELMÉSZ De jó is, hogy még így cékázhatok!
A Kuntargonca fénye fenn a fémkör,
s lantolagomra halkva hull a lam.
Feledve most fonyar, gobócs, körönce:
kömlődöm a mindenményedelem.
Beszádlanék, aztán meg köszönlnék;
iggal lehet mindkettő moztonyom.
Iramatom nyutszamsága királyi,
s penderedek a ponkra szomoróza:
oklótehetségemet a tünöngye
aranyüstöke gyöngéden gedéli.
S hogy így van ez, salápolok toborzon,
cékázok még, mielőtt pessedeznék,
mert amíg lehet, szepelkedni kell!...
(Megpillantja a pincekirálynét)

De hallga csak! Amottan egy delinkel
 Felriadt lélek, most csitulj, csitulj!
 Valólat ez, nézd ionkoszorúját,
 ott lépcsel egy sokhihetőssel bájné,
 csókpengést ígér szájkabibora!
 Szűnjön végtére a rökönnyedés,
 nyerjen enyhelyet a könnyű virágév,
 jutva az ingerményes tanyarévbe!

(Odalép a pincekirálynéhez)

Szép szüzeccsné, nincs mért tsaponganom,
 s elhagyom most piszkáncsi lükkögésim;
 nem szólhatok hozzád csak soktüzessel,
 minden foglalcsot szivvel küldve útra!
 Szépné, elbájolt fürtös üstököd,
 s nagy kedvem szesszent a templombilincse,
 legsül, hogy égő fénybogár-szemed
 szememnek szánta egy szemintetét!
 Tündér? Tünöngye? Mondd-sza, hogy ki vagy!

PINCEKIRÁLYNÉ Bájjal gedélsz, nyelved nem locsogáskürt,
 s hímiséged engem is lángra gyújt!
 Glycer a nevem, s pincekirályné
 vagyok itt a teréjen három éve;
 a gondnyom számomra csak ez az út,
 a morotvány és a nyillám között.

KÉPZELMÉSZ *(letérdel Glycer a lába elé)*

Pincekirályné? Nem, az én királyném!
 Égjetek, gömbék, büszménykedjete!
 Enyém e bántest, minden belbecsével,
 hozzáfogástalan birtigazam!
 Előpillantatot idéz a lábtyú,
 mely rejtve gyöngyöli a szép bokát,
 s a nem mindenek beképzésérő
 a szoregységet is már látva látja,
 a leendhető házsiságszerencsét!

Képzelmész és Glycer a megkarolják egymást. Csókpengés hallatszik

HARMADIK JELENÉS

A teréj locsmoj menti része. Széplődő ázur palota. Képzelmész és Atyfi egy talabor agfa árnyékában beszélgetnek

KÉPZELMÉSZ *(erős mozgásejtéssel)*

A mindenményedelem úgy kitégult,
 mióta ráleltem begyeskedőmre;
 bántestét és pillagó belbecsét

nem is álmodná beképzésérő!
 A teréjen pillantottam meg őt,
 pár jambussal a morotvány után,
 útban a közeli nyillám felé:
 úgy járdalt a Kuntargonca alatt,
 akár egy aranyüstökű tünöngye,
 s kipipesítve még tsertsével is!
 Ingerményes külmiképsége láttán
 ámulva néztek le főntről a gömbök,
 s mint egy lantolag, úgy lánoltam én;
 nem is lükkögtem ott piszkáncsi módra,
 a szüzeccsnét hévvel átkupidoltam,
 legottan cékázunk öszvekezelve,
 s csókdostam édes szájkabiborát!...

ATYFI Hanem ki ő? Talán csak nem Glycera,
 kivel már én is falka alkalommal...

KÉPZELMÉS *(soktüzessel)*

De ő az, ő! Glycera e delinke!
 Minden forda kevés, ha róla szólok!
 Hát láttad már szépen ívelt szemöldjét?
 Tudom, te sem maradtál szemzsemmás!

ATYFI Igen, láttam, és nem csupán szemöldjét...

KÉPZELMÉS *(lángolva)*

Szép szemeit is, a két gedemét?
 Fürtös üstöke zúgó zuhatagját?
 Lábtýúbe gyöngyölt rejtező bokáit?

ATYFI *(búszomorral)*

Hogy mit is láttam, hagyjuk most, barátom,
 úgyis másról kell szólanom veled.
 Bizvátságod, tudjuk, régen oda,
 ám már valólatos háborkozás
 indult meg ellened, a felkent ellen!
 Hirdészek hirdettek ki hibabaknak,
 ezt fújván: nyugodalombizgató,
 körülyesett esméreted gunyor
 szurdalja, s szívedet kardöccse döfné!
 Óvakodj nagyon, alkonyat után
 a morotványt ma messze elkerüld,
 mert armások fütýésznek ott titokban!

KÉPZELMÉS Mikor leszáll az alkonyi humorvány,
 a morotványnál vár engem Glycera,
 s ha meglesz hozzá az evéskíváncsunk,
 kettecskén költjük el estasztalunkat.
 Kegyellem, Atyfi, ég legyen veled!

Miközben kezet fognak, lassan tűnni kezd a közvímály

NEGYEDIK JELENÉS

A teréj véglakás felőli oldala. Már odafönt van a szender. Atyfi a kerítés mentén cékázik. A pincekirályné a morotvány irányából érkezik, aranyüstöke kibomolva

ATYFI Glycerá, te? S Képzelmész hol maradt el?
 GLYCERA *(szeméből ömlik a könnyűröm)*

Teste, a gyatra talpszer ott hever
 a morotvány nyugati oldalán,
 de széplődő lelke már szabadon
 kószál a kies, vid Elysiumban.

ATYFI *(mély évődéssel)*

Zendülj fel, hallgatag rökönödés,
 istenfit birtak le a pakilincsek,
 saja örleket gyúrt le a rakonca,
 Képzelmészt, a szabdákat szabdalót!
 Vigaszunk, hogy zsinár volt ez a gazság,
 mert tovább élnek iramatai,
 iggal hírhedett lantolagjait
 az íráshártyák őrzik az utóknak.
 De monddsa, Glycerá, mi az kezedben?

GLYCERA Képzelmész sírfelirata, ma írta
 a teréj vénhült ákaca tövében,
 s egy percre rá véget ért látodalma:
 az éjsötét előszőnyeg legördült.

ATYFI Olvasd hát fel végső iramatát!

GLYCERA *(felolvassa a sírfeliratot)*

OTT FENN BÁNTOTT A GIZGAZ ÉS A DUDVA,
 ITT LENN KITISZTUL MAJD A TSONTFEJUDVA.

ATYFI Kőmeccékség, nyutszamsága királyi,
 büszménykedve búcsúzott a kegyesz!

Atyfi Glycerára mosolyog, majd mindketten megindulnak a morotvány felé

Szótár

kegyesz: kegyes ész
 pincekirályné: örömléány
 szomorjáték: tragédia
 képzelmész: költő
 felkent: poéta, költő
 örlelek: zseni
 begyeskedő: szerető
 atyfi: atyafi
 saja: finom, derék

folttalan: korrekt
 teréj: sík terület, tér

gulacs: puszta, kopár
 latorkert: árok, sánc
 véglakás: temető, sír
 nyillám: ligetes hely, nyílás
 közvímálly: közvilágosság, napfény
 iramat: irásmű

téhelyezetlen: színlelés nélkül
 bajlélek: nyomorult teremtes
 érdempolc: kitüntetés, tisztelet
 iggal: méltán
 kőmeccékség: kőbe metszett szöveg
 másánt: másként
 kajánhad: irigy nép
 armás: fegyveres, csendőr
 szurdancs: tör
 ránézveség: szempont
 elmészfutó: abszurd, képtelen
 tiporvány: ami tipratik
 tapodvány: ami tapodtatik
 poronygó: jóízű
 tetszice: szép tudomány
 körhatár: horizont
 tsőgyilk: szurony
 talabor: terebélyes, árnyékos
 módivagyonság: divatozás
 önnöntudvaleyőség: öntudat
 soktűzessel: hevesen
 uralkodalom: uralom
 tellyedelem: teljhatalom
 töröngyölni: összegyűrni
 lantolag: óda
 tárgyalog: objektive
 szulákos: tövises, szúrós
 tömör: ezred, regiment
 tömedékes: nagyon erős
 sáppulni: sápadni, hervadni
 pillagó: tündöklő, fénylő
 rény: erény
 túrmész: mártír
 dögenyeg: törős bot
 fityészni: fürkészni, kutatni

morotvány: halastó, tócsa
 gedeme: csillagzat
 pazarfény: pompázás
 mezeny: idill
 cékázni: járni-kelni
 Kuntargonca: Kis Göncöl
 fémkör: lámpás
 halkva: halkan
 lam: harmat
 fonyar: királyi pálca
 gobócs: golyóbis
 körönce: körözőlevél
 kömlőd: kémlelőhely
 mindenményedelem: egyetemesség
 beszádlani: száját bedugni (befogni)
 közönölni: időről időre közölni
 moztony: motívum, indítóok

nyuatszamság: versmérték
 penderedni: támadni, készülni
 ponk: tető
 szomoróza: komolyan (zene)
 oklőtehetség: értelem
 tünöngye: múzsa
 aranyüstök: szőke haj
 gedéltni: édesgetni, csábitani
 salápolni: örvendezni, tapsolni
 toborzon: szökdécselve, ugrádozva
 pessedezni: romlani, veszni
 szepelkedni: szándékozni, iparkodni
 delinke: nimfa
 felriadt lélek: furdalódó, nyughatatlan elme
 valólat: valóságos lény
 ionkoszorú: tavaszi mezeiviola-koszorú
 lépcsel: lépeget
 sokhihetőssel: hihetőleg
 bájné: szende istennő
 csókpengés: csókcuppanás
 szájkabóbor: piros szácska
 rökönnyödés: hallgató idő, éjjeli csendesség
 virágév: ifjú kor
 ingerményes: bájos
 tanyarév: kikötő
 szüzechné: szüzecke
 tsapongani: habozni, kételkedni
 pizkáncsi: tépelődő
 lükkögés: ingadozás, tétovázás
 foglalcs: szótag
 szépné: szép nő
 templombilincs: házassági esküvés
 legsül: kiváltképp
 szemintet: kacsintás
 locsogáskürt: szószátyár nyelv
 himiség: férfi mivolt
 gondnyom: a gondviselés útja
 gömbe: égitest
 büszménykedni: büszkélkedni, fényleni
 bántest: gyönyörű testalkat
 belbecs: belső érték
 hozzáfogástalan: érintetlen
 bírtigaz: juss
 előpillantat: mézes madzag,
 az új házások elsőbb édes órái
 lábtyú: harisnya
 gyöngyölni: borítani, takarni
 mindenés: közönséges
 beképzéseső: képzelőerő
 szoregység: szoros egység
 leendhető: lehető
 háziságyszerencse: családi boldogság
 megkarolni: megölelni

locsmoj: patak
 széplődik: ragyog
 ázur palota: kék ég
 agfa: vén fa
 mozgásejtés: gesztikulálás
 kipipesítve: felékesítve
 tsertse: fülönfüggő
 külmiképség: külső forma
 átkupidol: szerelembe ejt
 öszekezelve: karonfogva
 falka: számos, jó néhány
 forda: szókép
 szemöld: szemöldök
 szemzemmás: közömbös
 bizvátság: biztonság
 háborkozás: háború
 hirdész: pap
 hibabak: bűnbak, vétkes
 nyugodalombizgató: lázító
 körülnyesett esméret: pontos tudás

gunyor: gúnyolás
 kardöccse: szurony
 humorvány: homály, sötétség
 evéskiváncs: étvágy
 estasztal: vacsora
 kegyelni: kedvelni

szender: Esthajnalcsillag
 könnyüröm: keserű könny
 talpszer: anyag
 istenfi: hérosz
 pakilincs: bűdösféreg
 rakonca: törvény
 szabda: szabály, törvény
 zsinár: hiábavaló
 íráshártya: papiros
 utók: utódok
 látodalom: színház
 előszőnyeg: függöny
 tsontfejudva: koponya ürege

(A mellékelt szótár a Szépirodalmi Könyvkiadónál 1980-ban megjelent PENNAHÁBORÚK című könyvből származik, amelyben mintegy ezer, nyelvújításunk idejéből való, mára elfeledett szó értelmezése található.)

Lövey

PYGMALION

Szerette, ha Anne-nek szólitottam. Az igazi nevét csak hosszú hónapokkal később tudtam meg, a tárgyaláson, és akkor, legelső alkalommal is azt mondta: „Szólitson Anne-nek.” Azt hittem, hogy ez a bizalmasság jele, a rögtön határokat áthágó megengedése, de persze tévedtem, csak a távolságtartásé volt, közte és a valóság között.

Egy jó nevű magángalériában volt akkoriban kiállításom, két másik szobrással, egy festővel meg egy lánnyal, akit nem lehetett ilyesfajta skatulyákba gyömöszölni, és aki textilképeket csinált. A tárlatnak valami olyan nagyképű címet adtak, hogy „Tükör és törmelék”. A plakátokon is így szerepelt, a betűk a fénylő ezüstből kormozódtak össze, szakadtak le, míg végül négyünk neve fakófeketén állt a papír jobb sarkában. A szöveg háttéréül az én egyik szobrom képe szolgált. Gondolom, azért választották, mert a vörös gránit jól kiemelte a nyomtatott szöveget, na meg azért is, mert én voltam négyünk között a legismertebb. A kiállítás idején már kezdett tűrhető nevem lenni, anyagi gondjaim évek óta nem voltak.

A megnyitó ésnapiján láttam először. A teremőr ingerült hangja irányította rá a figyelmemet. „Ne tessék fogdosni azt a szobrot, kérem”, mondta majdhogynem sipítva, és én odakaptam a fejem, hogy mégis ki és mit „fogdos”. Egy lányt láttam, vagy